

POLSKI INSTYTUT SPRAW
MIĘDZYNARODOWYCH

BIURO BADAŃ I ANALIZ

BIULETYN

Nr 74 (682) • 14 maja 2010 • © PISM

Redakcja: Jacek Foks (redaktor naczelny), Łukasz Adamski, Beata Górka-Winter, Leszek Jesień,
Agnieszka Kondek (sekretarz redakcji), Łukasz Kulesa, Marek Madej, Ernest Wyciszkievicz

Militarne i polityczne znaczenie Floty Czarnomorskiej po zawarciu umowy o przedłużeniu jej stacjonowania na Ukrainie

Robert Śmigielski

Podpisanie umowy o przedłużeniu stacjonowania rosyjskiej Floty Czarnomorskiej w Sewastopolu stanowi duży sukces dyplomatyczny Rosji i zwiastuje zacieśnienie współpracy polityczno-gospodarczej z Ukrainą. Mimo degradacji potencjału bojowego Floty, pozostaje ona ważnym instrumentem realizacji polityki zewnętrznej Rosji. Istniejące plany modernizacji Floty nie doprowadzą jednak do zmiany rozkładu sił w regionie Morza Czarnego.

Podstawy prawne rozmieszczenia Floty Czarnomorskiej na terytorium Ukrainy. Zgodnie z podpisanym 31 maja 1997 r. Porozumieniem między Ukrainą i Federacją Rosyjską o statusie i warunkach stacjonowania Floty Czarnomorskiej Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy, w portach Sewastopol, Teodozja i Mikołajów (stocznie remontowe) Rosja może posiadać 388 okrętów (w tym 14 podwodnych), a na lotniskach w Hwardijskim i Kaczy 161 samolotów i śmigłowców. Stan osobowy Floty na Krymie – gdzie skoncentrowane jest 70% jej infrastruktury – nie może przekraczać 25 tys. marynarzy. Układ podpisano na 20 lat – miał obowiązywać do 28 maja 2017 r. i automatycznie ulegać przedłużeniu na następne pięcioletnie okresy, jeśli żadna ze stron nie powiadomi pisemnie drugiej o jego wypowiedzeniu nie później niż na rok przed jego wygaśnięciem. Ponieważ umowa nie określała zasad wymiany okrętów i innego typu uzbrojenia pozostającego na stanie stacjonującej na Ukrainie części Floty Czarnomorskiej, kwestia ta każdorazowo wymagała podpisania dodatkowych porozumień. W okresie prezydentury Wiktora Juszczenki Ukraina odmawiała tego prawa Rosji i zapowiadała konieczność opuszczenia terytorium ukraińskiego przez rosyjskie siły wraz z wygaśnięciem dwudziestoletniego okresu dzierżawy. Argumentowała, że dalsza obecność Floty byłaby niezgodna z art. 17 Konstytucji Ukrainy, zakazującym rozmieszczania na jej terytorium obcych baz wojskowych. Artykuł 14 przepisów przejściowych Konstytucji dopuszcza jednak wykorzystywanie istniejących baz wojskowych (bez sprecyzowania ram czasowych) przez obce siły zbrojne na warunkach określonych – tak jak w wypadku porozumienia o Flocie – umową międzynarodową ratyfikowaną przez Radę Najwyższą Ukrainy.

W Charkowie, 21 kwietnia 2010 r., prezydenci Dmitrij Miedwiediew i Wiktor Janukowycz podpisali umowę przedłużającą obowiązywanie porozumień z 1997 r. o 25 lat, poczynając od 28 maja 2017 r. W mocy pozostaje zapis o automatycznej prolongacji układu na następne pięcioletnie okresy. Opłata za dzierżawę ma wynosić od 2017 r. 100 mln USD rocznie. Natomiast od 2010 r. Ukraina uzyska na mocy porozumienia zniżki przy zakupie gazu od Gazpromu w wysokości ok. 3 mld USD rocznie. Porozumienie zostało ratyfikowane 27 i 28 kwietnia przez parlamenty obu krajów.¹

Potencjał militarny Floty. We Flocie służy obecnie ok. 18 tys. marynarzy, z tego 15 tys. na Krymie i 1700 w wojskach obrony wybrzeża oraz lotnictwie morskim. Z perspektywy Rosji podstawowym czynnikiem ograniczającym jej użyteczność wojskową jest zamknięty charakter i rozmiary Morza Czarnego, z którego wyjście kontroluje państwo członkowskie NATO – Turcja. Powoduje to niemożność pełnego wykorzystania zdolności bojowych Floty, zwłaszcza że większość zadań stawianych przed marynarką mogłoby wykonać odpowiednio wyposażone i zorganizowane lotnictwo morskie. Na ten komponent Floty składają się obecnie tylko dwa pułki wyposażone w przestarzały sprzęt. Jeszcze gorzej

¹ J. Ćwiek-Karpowicz, *Rosyjsko-ukraińskie porozumienia w sprawie stacjonowania Floty Czarnomorskiej oraz preferencyjnych cen gazu*, „Biuletyn” PISM nr 63 (671) z 23 kwietnia 2010 r.

przestawia się jednak sytuacja z okrętami Floty. Ograniczone możliwości finansowe Rosji sprawiły, że środki, którymi dysponowała, przeznaczała głównie na potrzeby dwóch flot oceanicznych: Północnej i Oceanu Spokojnego. W składzie Floty Czarnomorskiej tylko 5 z ok. 45 okrętów bojowych weszło do służby po 1990 r. Ponad połowa służy dłużej niż 25 lat, 9 okrętów weszło do służby w latach 70., a 3 jeszcze w latach 60. W najbliższym czasie większość z nich trzeba będzie wycofać. Flagowy krążownik rakietowy „Moskwa” technologicznie nie odpowiada już wymogom współczesnego pola walki, a jedyny stosunkowo nowoczesny okręt podwodny klasy Kilo po grudniowej awarii znajduje się w remoncie. W ostatniej dekadzie skład Floty uzupełniły jedynie dwa trałowce i jeden kuter desantowy.

Znaczenie Floty Czarnomorskiej w polityce zewnętrznej Rosji. Głównym zadaniem Floty jest zabezpieczenie rosyjskich interesów w basenie Morza Czarnego, w tym ochrona szlaków transportu surowców energetycznych. Rosja, dążąc do wzmocnienia swej pozycji eksportera gazu i ropy, rozwija własną sieć przesyłową i stara się przejąć kontrolę nad eksportem kaspijskich surowców. Do już działającego gazociągu Błękitny Potok planuje dodać kolejne: Południowy Potok i Nadkaspjski, a także naftociąg Burgas-Aleksandropolis.

Mimo degradacji potencjału bojowego Flota Czarnomorska może odegrać ważną rolę w wypadku wzrostu napięcia wokół leżących w sferze jej aktywności Naddniestrza, Górnego Karabachu, Abchazji i Osetii Południowej, o czym świadczą działania jej okrętów podczas konfliktu rosyjsko-gruzińskiego w 2008 r. Jednostki Floty są także tą częścią sił morskich Rosji, która operuje najbliżej Zatoki Adeńskiej i Basenu Somalijskiego, dotkniętych aktywnością piratów, co stanowi poważne zagrożenie dla żeglugi cywilnej. Powrót rosyjskiej marynarki wojennej na Morze Śródziemne (Syria zgodziła się udostępnić swój port w Tartusie, gdzie funkcjonuje punkt materialno-technicznego zabezpieczenia Floty Czarnomorskiej) sprzyjać będzie nie tylko zwalczaniu piractwa, ale i odbudowie rosyjskich wpływów na Bliskim Wschodzie. Dla Rosji istotna jest też możliwość manifestowania obecności wojskowej w ważnym dla jej interesów regionie.

Perspektywy. Znaczenie porozumienia wykracza poza kwestie stricte militarne. Przedłużenie dzierżawy bazy w Sewastopolu oznacza, że pozostanie on głównym portem Floty Czarnomorskiej. Realizowany przez Rosję od kilku lat program „Stworzenie systemu bazowania Floty Czarnomorskiej na terytorium FR w okresie 2005-2020” (dotąd wydano 25% z planowanych na ten cel 90 mld rubli), przewiduje utworzenie w Noworosyjsku bazy zdolnej zastąpić Sewastopol, jednak port ten cechują gorsze warunki hydro-meteorologiczne (sztormowe zimy i słabo rozwinięta linia brzegowa). Bazy na Krymie nie zastąpią także porty w Suchumi i Oczamczirze, w których rosyjskie okręty mogą stacjonować do 2059 r. na mocy porozumienia zawartego z władzami separatystycznej Abchazji z 17 lutego 2010 r. W warunkach kryzysu finansowego Rosja może zmniejszyć fundusze na bazę w Noworosyjsku i przeznaczyć je na modernizację infrastruktury w Sewastopolu, jak i składu samej Floty. Ponieważ mało prawdopodobny jest jednak szybki wzrost liczby budowanych jednostek, należy spodziewać się raczej przeniesienia na Morze Czarne okrętów Floty Północnej (okręty podwodne klasy Kilo) oraz Bałtyckiej (fregaty i korwety). Od kilku lat trwa budowa przeznaczonych dla Floty Czarnomorskiej okrętu podwodnego „Sewastopol” oraz korwety typu 20380. W przypadku realizacji transakcji z Francją, prawdopodobnie Sewastopol stanie się też bazą macierzystą dla desantowca „Mistral”. Docelowo zmodernizowana Flota Czarnomorska obejmować ma wojska obrony wybrzeża i lotnictwo² morskie, piechotę morską i okręty desantowe, kilka okrętów podwodnych, do 10 korwet i 1-2 fregaty na potrzeby akcji antypirackich. W przeciwieństwie do okresu radzieckiego, gdy zadaniem Floty Czarnomorskiej było zrównoważenie potencjału amerykańskiej VI Floty na Morzu Śródziemnym, Rosja nie stawia sobie za cel utrzymania parytetu z siłami NATO w regionie.

Obecność Floty na Krymie – z rozbudowaną siecią instytucji socjalno-kulturalnych – wzmacnia rosyjski żywioł na półwyspie, którego 60% mieszkańców stanowią Rosjanie. Wielu oficerów po zakończeniu służby pozostaje w Sewastopolu, a przedłużenie umowy o dzierżawie bazy oznacza kontynuację tego procesu. Rosyjska obecność wojskowa na Krymie będzie wywierać także wpływ na politykę wewnętrzną Ukrainy, przyczyniając się do dalszej jej polaryzacji. Porozumienie o Flocie Czarnomorskiej sygnalizuje też początek działań mających na celu zacieśnienie współpracy politycznej i gospodarczej między oboma państwami (ekspansja rosyjska objęłaby przypuszczalnie przemysł zbrojeniowy, raketowo-kosmiczny, lotniczy, stoczniowy i sektor energetyczny). Będzie to miało niekorzystne konsekwencje dla perspektyw integracji Ukrainy z NATO i – prawdopodobnie – UE.

² J. Kumoch, *Negocjacje w sprawie okrętu typu Mistral – implikacje dla stosunków Francji z partnerami z NATO*, „Biuletyn” PISM nr 29 (637) z 19 lutego 2010 r.